

ВЛАДИМИР ПИШТАЛО
ПЕСМА О ТРИ СВЕТА

зборник радова

Нови Сад 2023

Ана Стишовић Миловановић

ФЕНОМЕН ФРАГМЕНТАРНОСТИ У ДЕЛУ ВЛАДИМИРА ПИШТАЛА

Fragmentum је део несачуваног текста, најчешће део аутографа: одломак, почетак или крај старе повести. *Феномен фрагментарности* је литерарни поступак, којим се аутор служи у вишеструко конотираној интенцији. Најпре, то може бити идеја да је немогуће исказати интегралност света, његову многоструку појавност и феномене који се опиру књижевном уобличавању. Фрагментарност може бити и свесно инсистирање аутора на деловима, да би се потенцирао осећај органске целине текста, који се једино трудом читалаца може реинтегрисати. Аутор може користити фрагментарност у настојању да белинама и недореченостима отвори дело ка читаоцу, да га позове у имагинарни дијалог и тиме обезбеди бесконачну варијабилност/ентропичност књижевног текста.

Фрагментарност је понекад елемент структурног: то може бити дело лабаве композиције, у коме се аутор одлучује за често искорачење из главног наративног тока, па епизоде постају еидетски носиоци значења дела. У таквом књижевном тексту, структурна константа није ни наратив, ни хронотоп, већ протагонист (који је најчешће и наратор). Отворени крај, недореченост, „белина”, наговештај, смерница ка могућем али и иреалном, изневеравање „хоризонта очекивања” – све су то технике којима се читалац инволвира у књижевни текст, као потенцијални са-сатваралац.

Поступак фрагментирања књижевног текста био је нарочито присутан у делима немачког романтизма. Шлегел је у формулисању аутопоетичких ставова инсистирао да је фрагмент у књижевном тексту „бег у бесконачно”, а Новалис је у расправама о књижевном стварању инсистирао на феномену фрагментарности као могућности „критичке проициљивости”, која је једнако важна и за аутора и за рецепцију дела.

Феномен фрагментарности је, у том коду, проверени поступак грађења књижевног дела, којим се до данас служе писци различитих поетика и провинијенција.

Роман Владимира Пиштала *Сунце овог дана* до краја је искористио феномен фрагментарности у структурном смислу. Епистоларна форма дозвољава перманентно мењање хронотопа, а епизоде се граде у укрштеним наративима пошиљаоца-приповедача и рецепијента, Иве Андрића. Пошиљалац фрагментима вишеструко обогаћује

свој наратив: казује и о себи, о својим путовањима и искуствима, пратећи латентне, хиперборејске Андрићеве трагове.

У дубљем плану, гради се есејистички дискурс анализе Андрићевог књижевног стварања. Упитаности наратора о појавностима света, етике и естетике, смисла и сврсисходности трајања, покушавају да се одгонетну у Андрићевим делима. У овом логичном и субјективно конотираном приступу књижевном делу, отварају се и друга семантичка поља: историјски догађаји и знамените личности, културна историја, антрополошки и социолошки феномени.

У низању „медаљона”, заправо фрагмената наратива, игра хронотопских равни је веома важна, за укупно разумевање целовитог значења романа. У писмима Андрићу, мешају се временске равни прошлог и садашњег, али су оне удвојене, јер су то и пишчеве и нараторове приче из оног што је прошло и оног што траје. Једнако су важна и времена у којима обитавају Андрићеве јунаци.

Приповетка „Мост на Жепи” почиње реченицом која је, по пуноћи смисла и интегралности свевременског и општељудског, роман у фрагменту: „Четврте године свога везировања посрну велики везир Јусуф, и као жртва једне опасне интриге, паде изненада у немилост” (Андрић 1963:187). То није само прошлост и судбина појединца. Као у овом сублимираном исказу, приметити ће аутор писама, могу се рећи и многе друге неупитне истине о људима, царствима, историји, стварању и деструкцији.

Простор се шири на Андрићева и нараторова путовања, (као у *Проклетој авлији* или роману *На Дрини ћуприја*) али простор и време постају имагинарна путања којом се понире све до митских времена. Тамо где се повест враћа у библијски алегорички код „приче о два брата”, или приче о хтонској сили – Црном Арапину који вреба из једог од отвора на луку ћуприје – наратор од Андрића тражи одговор за свеприсутност зла у свету. Јер, „Сад је најнижа тачка. Сад је зимска краткодневица. У постфактуалном друштву није човек мера свих ствари. Незнање је мера свих ствари. Свака реченица коју желите да се чује мора се превести на језик незнања. Наш живот живљен по инерцији је као воз који је отишао без путника. Немамо коме да се пожалимо, па ћемо се пожалити вама, као што су се дивљаци жалили светим прецима” (Пиштало 2017:204). Имплицитно, Пиштало инсистира на битном својству властите поезике – књижевност не нуди одговоре, већ отвара могућност са-стварања у спознавању света и јаства.

У роману *Песма о три света*, Пиштало се послужио фрагментарношћу, са интенцијом указивања на интегралност света и приче. У разуђеном хронотопу, који обухвата и један век и метафорично – свет, јунакиња романа путује кроз Другости, да би упознала Јаство. За Пишталов књижевни опус, ово је доследно прихватање Бартове идеје о путовању: „Шта значи путовати? Сусретати. Једини важни рјечник је рјечник састанака.”

Роман почиње парадигматичном сценом јунакињиног спознања о властитој смрти. Као што је смисао Андрићеве *Проклете авлије* већ у језгру прве слике завејаног самостанског гробља и пописа земаљске имовине фра-Петра: право васкрсење јунака бива у причама о путовању. Фра-Петар је причао о свом животу, али највише и најлепше о боравку у цариградском затвору. Знао је да се оно, што у причи не остане, заправо није ни догодило. Озана ће на својим путовањима такође спознати да је свет Авлија „од мора, до мора”, и да ће је у том свету злог демијурга Карађоза, једино речи враћати у живот.

У феноменолошком смислу, аутор је потврдио коначно умирање јунакиње, оног тренутка када је њен ковчег, под девичанским покровом, ношен кроз узане улице Пераста. Рибооки факини, они који о причи и причању не знају ништа, казали су: „Никад није излазила из куће гдје су и мухе умирале од досаде. Никад није напустила Пераст” (Пиштало 2023: 300). Овако изневерени хоризонт очекивања дубоко проблематизује идеју о трајности и поузданости приче као залогу трајања. Још једна Бартова идеја – о смрти аутора – овога пута је двоструко конотирана. Рука Аутора, како каже Барт, одвојена је од гласа Наратора. Аутор изражава свеprisутну сумњу у смисленост приповедања, јер зна судбину Наратора. Али га то не спречава да се и даље креће „пољем без порекла”, које нема другог упоришта, сем језика самог.

Озана Болица је осећала да постаје део предела или заједнице, онда када је разумела и усвојила неке речи непознатих језика. Отета, заробљена, али увек у завичају говора и приче, успевала је да помно посматра и памти, а потом и у причу преточи своја реална и заумна путовања.

Песма о три света има дубоке и експлициране споне са различитим културним обрасцима, са другим формама уметничког стварања: „Сликари-алегоричари су идејама насликали ноге и руке. Венеција је била пуна насликаних идеја. Море је претило трозупцем. Правда је држала теразије. Венеција је била краљица” (Пиштало 2023: 43).

Уз то, интенција аутора је и указивање на нужност интертекстуалних веза између старих тематских образаца и њихових нових обликовања. Књижевни текст не почиње од себе самог, већ се ослања на прототекстове, који су претрајали време и тиме доказали да је ентропија књижевног дела једновремено и доказ његове виталности и вредности. Озана није само потомкиња знаменитих Пераштана, већ и литерарних јунакиња: *Пикарке Хустине* (из истоименог романа насталог 1605. године), *Де Убедине Селестинине кћери* (1612), или Барбадиљине *Елене* (1614). У витешким романима, до крајности је доведена идеализација света, а јунаци су понети идејом да се егзистенцијално зло може савладати. За разлику од њих, Озанина литерарна сабраћа, јунаци пикарских романа, јесу усамљеници, пустолови, који упознају искушења и пороке света, али је њихова храброст у томе што не одустају од потребе да га што дубље упознају.

Озана је од свог венецијанског учитеља, на почетку путовања, добила драгоцену упутство: „Учио ме је да сликам оно што видим и да бојим оно што памтим” (Пиштало 2023: 43). Тако је Озана Болица кренула у егзистенцијалну авантуру, носећи драгоцену алат спознања. Свет којим је прошла, није више био збир једноставних топонима: Венеција, Салем, Тунис. То је било ходочашће кроз књигу *Тајне о бојама*, а континенти и океани су постали *Света Геометрија*, *Друга Звезда*, *Велики Мраз*.

Путовања Озани Болице описана су у сликама и фрагментима, који се нелинеарно мешају и преплићу. У структурном смислу, *Песма о три света* има разуђену, некохерентну композицију, јер је намера аутора, извесно, да управо фрагментирањем наратива дође до анагошког смисла: свет је наизглед подељен, стоглав, у њему влада заглашујућа вавилонска бука. Њиме владају и Фатум и Моира. Свет је зло и опасно место, где се понекад живот детета брани многоструким смртима. Свет је предивно и благословено место, где звук леута може одагнати демоне.

На путовањима, на различитим местима, Озана добија другачија имена. *Nomen est omen*, а варијанте њеног имена, које се хетеризују уз језик заједнице у којој борави, само су варијетети њеног идентитета. Свако име, које је носила, за Озану је корак ка спознању Јаства. Јер она је пристајала на свако име и свако ново име јој је пристајало. Озана долази до спознаје света у његовој интегралности. Тек на крају путовања, схватила је шта јој је венецијански учитељ говорио:

„Показао ми је сат са планетама на Тргу Светог Марка.

– Да ли си ово ти?

Збунила сам се и притиснула руке на груди:

– Зар нисам ово ја?

Учитељ ми је показао Дуждеву Палату боје голубијих ногица:

– И оно...

Затим је забио прст у моју грудну кост:

– А и ово си ти (Пиштало 2023: 42).

Као лице и одраз у огледалу, тако се свет и јунакиња у *Песми о три света* огледају у фрагменту, у недореченом, у наговештају. Најважнији наум писца је испуњен: читалац ће морати да промишља и дела. Да, као Кандид, обрађује свој врт, да би у малом спознао велико и да би схватио да све бива са разлогом.

Извори

Андрић, Иво. 1963. *Сабрана дела Иве Андрића*. Београд: Просвета, Загреб: Младост, Сарајево: Свјетлост, Љубљана: Државна zaloжба Словеније.

Пиштало, В. 2017. *Сунце овог дана* (треће издање). Зрењанин: Агора.

Пиштало, В. 2023. *Песма о три света*. Зрењанин: Агора.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотеке Матице српске, Нови Сад

821.163.41:929 Pištalo V.(082)

ВЛАДИМИР Пиштало - песма о три света : зборник радова / [уредник Драгана Д. Јовановић]. - Нови Сад : Библиотека Матице српске, 2023 (Нови Сад : Сајнос). - 146 стр. : фотогр. ; 22 см. - (Едиција Златна књига Библиотеке Матице српске ; књ. 8)

Слике аутора. - Тираж 300. - Стр. 7-10: У славу књиге у књизи, библиотеке у библиотеци / Селимир Радуловић. - Биобиблиографске белешке о ауторима радова: стр. 137-146. - На корицама белешка о В. Пишталу с његовом сликом. - Напомене и библиографске референце уз већину радова. - Библиографија уз већину радова.

ISBN 978-86-80061-81-8

а) Пиштало, Владимир (1960-) - Зборници

COBISS.SR-ID 140135689